

Darko HUDELIST, Rim, a ne Beograd. Promjena doba i mirna ofenziva Katoličke crkve u Hrvatskoj u Titovoj SFR Jugoslaviji (1975. – 1984.), Alfa, Zagreb, 2017., 808 str.

Tijekom pedeset godina socijalizma u Hrvatskoj crkvena i »svjetovna« historiografija bile su dva odvojena područja, gdje je jedna sustavno zanemarivala drugu, i ako je svjetovna pisala o crkvenim pitanjima bilo je to uglavnom iz ideoloških poticaja, dok se crkvena historiografija zatvorila u povijest događaja i osoba. Paralelni razvoj dvaju historiografskih smjerova dovodio je do toga da su se oba smjera paralelno razvijala neovisno jedan o drugome. Nakon demokratskih promjena u Hrvatskoj sve veći broj povjesničara počeo se baviti i crkvenim temama u kontekstu društvene, političke i ideološke povijesti Hrvata te se s vremenom aktualizirala i znanstveno obrađivala inkorporiranost Crkve u Hrvata u hrvatsko narodno biće. Dominantne teme crkvenih i drugih povjesničara uglavnom su bile vezane uz prijelomne trenutke hrvatske povijesti ili uz neke važnije osobe i pokrete. No, glavni pomak vidio se u tome što se Crkvi više nije pristupalo kao nekakvoj odvojenoj stvarnosti nego kao dijelu hrvatskoga nacionalnog i povijesnog identiteta. Na tom tragu nastala je i ova knjiga »Rim, a ne Beograd. Promjena doba i mirna ofenziva Katoličke crkve u Hrvata u Titovoj SFR Jugoslaviji (1975. – 1984.)« iz pera Darka Hudelista, cijenjenog publicista i priznatog novinara, istraživača hrvatske i svjetske povijesti 20. stoljeća.

Polazeći od krilatice »Rim, a ne Beograd!« autor započinje sustavno i tematsko istraživanje prijelomnih trenutaka hrvatske povijesti u titoističkoj Jugoslaviji u razdoblju od 1975. godine, ne izostavljajući pritom ni prijelomni događaj Hrvatskog proljeća iz 1971. godine i Karađorđeva, do 1984. godine. Upravo je ta krilatica, ili bolje rečeno poklik, bio glavni motivator da Katolička crkva u Hrvatskoj, nakon slamanja maspoka 1971. godine, odigra svoju povijesnu ulogu i hrvatski narod ponovno okrene prema Zapadu, odnosno oslanjanjem na Rim, Hrvate ponovno uvede u ono društveno, političko i kulturno okružje kojemu su pripadali tijekom cijele svoje povijesti, izuzev razdoblja od 1918. do 1941. i od 1945. do 1990. godine. Detaljno analizirajući ključne događaje na svjetskoj političkoj sceni, zatim promjene u usmjerenju vodstva Katoličke crkve prema zemljama Istočnog i Zapadnog bloka, u vremenu kada su stroge hladnoratovske blokade na izmaku, a ateistički socijalizam u zalazu, Hudelist izvrsno inkorporira ulogu Katoličke crkve u Hrvata spomenutom razdoblju predstavljajući je kao glavnog nositelja širih promjena koje su započele 1975. godine, vrhunac doživjele 1984. godine, a svoje krajnje ostvarenje nastankom samostalne Hrvatske države 90-ih godina 20. stoljeća.

Prvi dio knjige »Riječ« (3-264) započinje poglavljem »Zašto je Crkva 'prespavala' 1971.« (3-55) u kojem je govor o držanju Katoličke crkve u SR Hrvatskoj 1971. godine i reakcijama nadbiskupa Kuharića nakon Karađorđeva. Potom autor prijelazi na drugo poglavlje »Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata – jubilejski projekt Crkve u Hrvata u funkciji isticanja i jačanja svijesti o kontinuitetu hrvatske državnosti u vrijeme Jugoslavije« (57-106), gdje Hudelist stvara podlogu za razumijevanje događanja u razdoblju od 1975. do 1984. godine. Govor započinje mislima o pravaškoj ideologiji, no cijelim poglavljem dominira ideja isusovca Stjepana Krizina Sakača, koji je u razdoblju prije 1941. inicirao ideju o obilježavanju trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata kao poticaju za jačanje nacionalne svijesti

pomoću obnavljanja misli o kontinuitetu državnosti hrvatskoga naroda, gdje je Sakačeva vizija sa svojim povijesnim čvorišnim točkama svakako bila središnja okosnica planiranog pokreta. Nakon toga slijedi govor o ulozi nadbiskupa Stepinca u tom projektu, što je obrađeno u poglavlju »Proslavljanje jubileja Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata u vrijeme Alojzija Stepinca (1936. – 1941.)« (108–132). Obrađeno je ostvarivanje Krizinove zamisli koju je svesrdno prigrlio i nadbiskup Stepinac te krenuo u njezino ostvarenje. Tu autor progovara o razdoblju pred Drugi svjetski rat i pripremama u tom periodu koje su trebale završiti velikim jubilarnim slavljem 1941. godine, a što nije ostvareno zbog početka rata. Nakon ta tri uvodna poglavlja u kojima analizira nastanak i pokušaje ostvarenja jubilejskog pokreta Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata, Hudelist prelazi na sasvim novu tematiku i progovara o promjenama koje su se događale na globalnoj razini od sredine 60-ih do kraja 70-ih godina 20. stoljeća, a koje su nužno vodile prema rušenju komunizma u istočnoj Europi. Poglavlja »Promjena doba« (134-179) i »Političke implikacije novoga, informatičkog doba« (180-223) posvećena su prijelomnim događanjima koja će do temelja protresti i naposljetku urušiti komunistički sustav u Europi. Govor započinje promjenama koje je u Crkvi izazvao Drugi vatikanski koncil, potom progovara o ulozi Teilharda de Chardina na razini opće Crkve i njegov utjecaj na hrvatske teologe. Velika promjena je i početak informatičkog doba, koje označuje početak globalizacije, ali i stupanje na političku scenu kreatora američke vanjske politike tih godina Zbigniewa Brzezinskoga, kao i stvaranje Trilateralne komisije. U sljedećem poglavlju riječ je o početku raspada blokovske podjele svijeta, ali i o zaoštavanju odnosa Katoličke crkve u Hrvatskoj i države. Nakon ta dva usko povezana poglavlja, slijedi posljednje, šesto, pod nazivom »Doktrinarne i praktične pretpostavke pokreta Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata, 1975. – 1984.« (225–263). Tu Hudelist postavlja temelje velikih pokreta koji će se dogoditi u spomenutom razdoblju. U prvom redu analizom stava hrvatskih biskupa, zatim teološkim pretpostavkama koje je postavio Tomislav Šagi-Bunić, da bi nakon toga prešao na prva konkretna ostvarenja potaknuta kanonizacijom Nikole Tavelića 1970. godine, mariološkim kongresima održanim u Zagrebu i Mariji Bistrici 1971. godine i završio prvim (svetogodišnjim) hrvatskim nacionalnim hodočašćem u Mariju Bisticu u svibnju 1974. godine.

Drugi dio knjige nosi naslov »Djelo« (265-756), u kojem se konkretizira ostvarenje Krizinove zamisli u prijeratnom razdoblju i konkretno ostvarenje programa koji je zacrtala Katolička crkva u Hrvatskoj u razdoblju prije 1945. godine. Promatrajući sva ta događanja u širem, globalnom kontekstu, autor prvo poglavlje naslovljava »Godine 1975. – 1976.: S riječi na djela« (265-397). Na svjetskoj razini to je početak radničkih štrajkova i demonstracija u Poljskoj 1970-ih, povezivanje Zbigniewa Brzezinskoga i Karola Woytila 1976. godine, novi vjerski zanos u sada već informatičkom dobu te konkretno ostvarenje ideja Zbigniewa Brzezinskoga pobjedom Jimmija Cartera na američkim predsjedničkim izborima. Na razini SFRJ to je početak raspada titoističke Jugoslavije, odnosno javljanje prvih vjesnika njezina raspada početkom ekonomskog sunovrata. U Hrvatskoj to je vrijeme Marijanske godine 1975. – 1976., koja će prerasti u pokret Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata. Slijedi nova etapa pokreta obrađena u poglavlju »Godine 1977. – 1978.: Druga etapa pokreta« (398–485). Hudelist i ovdje prvo daje detaljan uvid u globalna kretanja obilježena približavanjem SAD-a i Jugoslavije, ali u isto vrijeme i slabljenja Titove Jugoslavije. Novi preokret na globalnoj razini označio je i izbor Karola Woytila za papu 1978. godine. Crkva u Hrvata u to vrijeme

čini prve korake prema beatifikaciji i kanonizaciji kardinala Stepinca u isto vrijeme u rujnu 1978. godine održava se jubilejsko slavlje u Biskupiji kod Knina, sa snažnom nacionalnom notom. Cijeli pokret vrhunac doživljava 1979. godine, što je prikazano u poglavlju »Godina 1979.: Vrhunac preokreta« (486-561). Početak je to svjetskih turneja Ivana Pavla II., odnosno posjeta Poljskoj i SAD-u, a u Hrvatskoj obilježavanja Branimirove godine u Ninu. Posljednje poglavlje, »Godine 1980. – 1984.: Odmotavanje prema sigurnom ishodu« (562-757), posvećeno je Titovoj smrti, osnivanju pokreta Solidarnost u Poljskoj, pobjedi Ronalda Regana u SAD-u, pastoralnim pohodima Franje Kuharića, Vladimira Stankovića i Živka Kustića hrvatskoj emigraciji. Godina 1981. obilježena je otvorenim ratom koji je Jakov Blažević poveo protiv nadbiskupa Kuharića. Vrijeme je to jačanja srpskoga nacionalističkog pokreta, ali i političkog dinamizma katoličanstva u Hrvatskoj. U isto vrijeme kreću pripreme za euharistijske kongrese u Hrvatskoj, ali i pojačano praćenje hrvatskog crkvenog vrha, što je Hudelist vrlo detaljno opisao u analizi operacije Partner. Razdoblje 1982. i 1983. sve više očituje porast nacionalnih težnji među Hrvatima, povezivanje s hrvatskom emigracijom, ali to je i vrijeme završne bilance euharistijskih kongresa. Vrhunac cijelog pokreta Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata svakako je 1984. godina i održavanje Nacionalnog euharistijskog kongresa u Zagrebu i Mariji Bistrici 8. i 9. rujna 1984. godine. Međutim, autor se tu ne zaustavlja samo na tome nego iznosi dosad nepoznate podatke o tome zašto Ivan Pavao II. nije posjetio SRH, odnosno SFRJ te donosi dokumente upravnih tijela i tajnih službi SRH i SFRJ o akcijama praćenja Katoličke crkve u Hrvatskoj.

Sve rečeno autor sintetizira u pogovoru knjige koji je naslovio »Pogovor: Tko je, u političkom smislu, najzaslužniji za stvaranje hrvatske države – Franjo Tuđman ili Franjo Kuharić?« (758–785). Sam naslov dovoljno govori u kojem smjeru autor sintetizira knjigu, ali i događanja nakon 1984. godine koja su vodila prema 1990. godini. Potom slijedi »Epilog: Naknadna razmišljanja don Živka Kustića: »Živimo u svijetu i vremenu u kojem vlada Sotona!« (786–794). Taj je epilog na neki način autorova zahvala Živku Kustiću, bez čije pomoći ne bi mogao sastaviti ovo djelo.

Pišući ovo monografsko djelo (ispis), koje sadrži više od 1500 kartica teksta, velik broj bilježaka i slika, Hudelist je pomno iscrpio sve dostupne arhivske izvore u Hrvatskoj i Srbiji, obradio postojeću literaturu i periodiku, a posebnu težinu samome djelu dali su razgovori s istaknutim sudionicima i suvremenicima samih događanja. Time je autor, iako mu to možda i nije bila primarna intencija, ostavio trajan spomenik nezaobilaznim imenima toga vremena, od kojih su danas svi pokojni. Samim time knjiga je i izvor za buduće proučavanje povijesne uloga Katoličke crkve u Hrvatskoj u spomenutom razdoblju kao i izvor za vrednovanje povijesne uloge vodećih ljudi Crkve u Hrvata toga vremena, među kojima su se istaknuli kardinal Kuharić, nadbiskup Franić, fra Tomislav Janko Šagi-Bunić, Živko Kustić, Josip Turčinović, Eduard Perčić, Vladimir Stanković i drugi katolički intelektualci hrvatske crkvene i intelektualne povijesti koji su stasali na teološkoj misli francuskog isusovca Teilharda de Chardina.

Darko Hudelist prvi je proniknuo u bit, usudim se reći dosad zanemarivane i sporadične teme u historiografiji općenito, a to je obilježavanje jubileja Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata, precizno i duboko prodirući u njezino značenje za hrvatsku nacionalnu i crkvenu povijest. Jasno je pokazao sudbinsku isprepletenost hrvatskog naroda i Katoličke crkve, točno odredio glavne aktere i pogodio nit vodilju cijelog toga pokreta. Bez ideološke pozadine

i povijesnih kalkulacija iznio je povijesne činjenice i predstavio ključne promjene koje je Crkva učinila u vremenu raspadanja titoizma i silaska socijalizma s političke scene. Utvrdio je globalne i crkvene procese, kao i one od lokalnog značenja na razini SFRJ i SRH, koji su vodili prema raspadu cijelog socijalističkog sustava na istoku Europe i u Jugoslaviji, oličnog u osobi Josipa Broza Tita. S iznimnom preciznošću, ne skrivajući ništa i ne pogodujući nikome, iznimno je objektivno sagledao cjelokupnu problematiku, čak ju donekle i teološki utvrdio, te usmjerio prema konačnom zaključku, koji iznosi u »Pogovoru«, kako je Crkva u Hrvata iznijevši taj jubilej u svim njegovim fazama naposljetku dovela do homogenizacije i senzibilizacije hrvatskog naroda na polju nacionalnog i crkvenog pitanja usmjeravajući ga prema stvaranju nacionalne države početkom 90-ih godina 20. stoljeća.

Izlaženjem ove knjige svakako će se dobiti totalni pogled na cjelokupnu stvarnost globalnih, crkvenih i nacionalnih promjena na hrvatskoj/jugoslavenskoj razini koje su postupno mijenjale sliku svijeta od sredine 60-ih i početka 90-ih godina 20. stoljeća. U tom makropovijesnom okviru Crkva u Hrvata ponovno je odigrala svoju sudbonosnu i povijesnu ulogu u hrvatskom narodu, usmjeravajući ga prema društvenom, povijesnom i kulturološkom okviru kojemu je pripadao od svojih prvih kontakata sa Svetom Stolicom do danas. Ovo monografsko djelo svakako će temeljito promijeniti pogled i crkvene i »svjetovne« historiografije na značaj i sudbinsku povezanost katolicizma i hrvatskog naroda. Bez obzira na kompleksnost sadržaja knjige, autor ni jednom nije ispustio nit vodilju koja se kreće na povijesnoj relaciji globalna povijest – Katolička crkva – Crkva u Hrvata – hrvatski narod – samostalna Hrvatska. Savršeno povezujući te kompleksne stvarnosti, Hudelist je ostvario djelo koje ubuduće nitko tko se želi baviti nacionalnom i crkvenom poviješću hrvatskog naroda više neće moći zaobići.

Daniel Patafta